

Päivi Maaranen

Luvattomat kajoamiset maalla oleviin kiinteisiin muinaisjäännöksiin Suomessa vuosina 2010–2017 – muutamia havaintoja asiasta ja sitä koskevan tiedon luonteesta ja tallentumisesta

*Otillättna ingrepp i fasta fornlämningar på land i Finland åren 2010–2017 –
några observationer kring ämnet samt hur information om detta bildas och bevaras.*

Otillättna ingrepp i fasta fornlämningar har undersökts relativt knapphändigt i Finland. På grund av detta har det varit svårt att se på deras inverkan på fornlämningarnas skick och tillstånd ur ett bredare perspektiv. En undersökning av utvecklingen under 2010-talet erbjuder information om ingreppens mängd, karaktär och orsaken bakom dem. Därtill har en utredning av fallens behandling och dokumentation genomförts. Enligt undersökningens resultat har åtminstone 144 fornlämningar i Finland skadats på grund av otillättna ingrepp åren 2010–2017. Oftast har skadorna skett i samband med skogsarbete eller metallsökning. De vanligaste åtgärderna har i dessa fall varit att ge aktören anvisningar och information om lagstiftningen samt att göra en begäran om undersökning till polismyndigheten. Information om varför otillättna ingrepp görs kan användas för att motverka skador av fornlämningar till exempel genom inriktad informationsförmedling. En förståelse för dokumenteringen och behandlingen av fallen underlättar bland annat utvecklingen av myndigheternas verksamhet. Ökad kunskap om ämnet ger också upphov till en vidare diskussion om bevarandet av det arkeologiska kulturarvet, vilket har en stor betydelse i förebyggandet av otillättna ingrepp i framtiden.

2010-luvun aikana erilaisissa medioissa on uutisoitu muinaismuistolailla (295/1963) rauhoitettuihin kiinteisiin muinaisjäännöksiin kohdistuneista luvattomista kajoamisista. Uutisointi ei ole ollut kovinkaan aktiivista, mutta siinä on kuitenkin käsitelty erityyppisiä tapauksia (esim. Pirttikoski 2012; STT 2013; Leponiemi 2014; Suvanto 2014; Aalto 2016; Jokela 2017; Thilman 2017). Monenlaiset ihmistoiminnan muodot ovatkin vaurioittaneet muinaisjäännöksiä kuluvalle vuosikymmenellä. Vuonna 2016 tehdyn esitutkimuksen avulla pyrittiin hahmottamaan ilmiötä paremmin vuosia 2010–2015 koskien, ja tutkimuksen tulokset julkaistiin Museoviraston blogis-

sa (Maaranen 2016; 2017a). Esitutkimusta täydennettiin sittemmin jatkotutkimuksen avulla, jonka alustavia tuloksia esiteltiin alustuksessa Arkeologipäivillä 2017 Oulussa.

Jatkotutkimuksen yhteydessä jatkettiin esitutkimuksessa aloitettua tiedon etsimistä erilaisista luvattomista kajoamisista. Samalla selvitettiin kajoamisten ajankohtia, syitä ja seuraamuksia entistä tarkemmin. Lisäksi pyrittiin hahmottamaan tiedon kulkua ja tallentumista. Tarkasteluajanjakso käsitti jatkotutkimuksessa vuodet 2010–2017. Sen tuloksena tuotettiin tilastotietoa erilaisista kajoamisista ja tehtiin johtopäätöksiä niiden luonteesta ja syistä yleisellä tasolla. Lisäksi päästiin pohti-

maan tiedon keruun ja tilastoinnin haasteita, jotka vaikuttavat tiedon käytettävyyteen ja siten myös tutkimustulosten luotettavuuteen ja yleistettävyyteen. (Maaranen 2018.)

Tutkimuksessa käytetyt pääkäsitteet johdettiin muinaismuistolaista (296/1963: 1–2 §, 5 §) ja sitä taustoittavasta hallituksen esityksestä (HE 1962). Käsitteen *kiinteä muinaisjäännös* synonyymina käytettiin käsitettä *muinaisjäännös*. Käsitteen *luvaton kajoaminen* synonyymina käytettiin puolestaan sanaa *kajoaminen*. Muista kuin kiinteistä muinaisjäännöksistä käytettiin käsitettä *muu jäännös*. (Vrt. myös Enqvist 2016: 349–353.) Tiedon keruussa ja tapausten tarkastelussa keskityttiin maalla oleviin kiinteisiin muinaisjäännöksiin kohdistuneisiin luvattomiin kajoamisiin. Aineiston keruun yhteydessä tilastoitiin lisäksi jonkin verran sellaisia tapauksia, joissa muut jäännökset olivat vaurioituneet.

Aineiston keruu ja luotettavuus

Luvattomia kajoamisia kiinteisiin muinaisjäännöksiin koskevat tiedot vuosilta 2010–2017 koottiin ajalla 1.12.2015–5.3.2018. Tietoa kerättiin Museoviraston Asiat- ja Salama-asianhallintajärjestelmistä. Asianhallintajärjestelmissä hakuja tehtiin mm. useilla eri asiasanoilla ja kunnittain, sillä tapauksia oli useiden eri diaarinumerosarjojen alla. Näin käytiin läpi satoja asianhallintajärjestelmien asioita.

Tietoa kerättiin lisäksi Museoviraston muinaisjäännösrekisterin tietokentistä ja palautteista. Esimerkiksi muinaisjäännösrekisteristä käytiin läpi noin 2454 seurantatietokenttää ja 1050 niin kutsuttua avaamatonta palautetta. Lisäksi selatettiin läpi eri tavoin tuhoutuneiden muinaisjäännösten tietoja 454 tietueen verran. Tietoa saatiin myös Museoviraston ja maakuntamuseoiden arkeologian tehtäviä hoitavilta viranomaisilta suullisesti ja sähköpostitse.

Edelleen tietoa saatiin Museoviraston kulttuuriympäristökohteiden hoitorekisteristä ja verkkohauilla. Verkkohauin pyrittiin löytämään tietoa luvattomien kajoamisten

uutisoinnista erilaisten hakusanojen avulla. Näin saatiin osumia lehti uutisten lisäksi myös Museoviraston raporttietokannan inventointiraportteihin. Verkkohauilla löydettiin tietoa myös joistakin kajoamisista, joista ei Museovirastoon ollut tullut tietoa.

Edellä kuvatus perusteella voi todeta, että tiedon kerääminen luvattomista kajoamisista kiinteisiin muinaisjäännöksiin on suhteellisen työlästä ja hankalaa. Tämä johtuu ennen kaikkea siitä, että tieto ei kerry ainakaan toistaiseksi keskitetysti yhteen paikkaan, ja sen saaminen on jossakin määrin satumanvaraista. Onkin todennäköistä, että tiedonhaun yhteydessä ei ole havaittu kaikkia tietoja kajoamistapauksista. Koottua tietoa voi kuitenkin pitää suhteellisen edustavana otoksena erilaisista kajoamisista, niiden taustoista ja käsittelyn tavoista.

Tutkimuksen tulokset

Jatkotutkimuksen yhteydessä kerättiin tiedot 156 luvattomasta kajoamisesta yhteensä 144 muinaismuistolailla (295/1963) rauhoitettuun maalla sijaitsevaan kiinteään muinaisjäännöseen vuosina 2010–2017 (kaavio 1). Lisäksi saatiin tietoa kahdesta vuonna 2018 tapahtuneesta kajoamisesta. Tapaukset sisällytettiin mukaan tilastointiin, vaikka niillä ei vuoden 2018 suhteen ole varsinaisesti tilastollista kertovuutta.

Eniten kajoamisia oli tapahtunut selvityksen perusteella vuosina 2014–2015. Sen jälkeen eniten kajoamisia oli vuonna 2010. Pääosa luvattomista kajoamisista oli tapahtunut metsänkäytön (52 tapausta) ja metallinetsinnän harrastamisen (40 tapausta) yhteydessä. Paljon kajoamisia oli myös maankäytön (37 kajoamista) yhteydessä. Muissa, hyvin erilaisissa yhteyksissä kajoamisia oli 29 tapausta. Metsänkäyttöön liittyvät kajoamiset olivat yleisimpiä vuonna 2010. Metallinetsinnän harrastamiseen liittyviä kajoamisia oli eniten vuosina 2014–2015.

Tarkemmin tarkasteltuna (kaavio 2) pääosa luvattomista kajoamisista oli tapahtunut

metsänkäytössä hakkuun jälkeisen metsänuudistamisen (34 tapausta) yhteydessä. Hakkuun yhteydessä kajoamisia oli vähemmän, eli 14 tapausta, ja metsäteiden tekoon liittyi 4 tapausta. Maankäyttöön liittyvistä kajoamisista pääosa oli tapahtunut erilaisen maankaivun yhteydessä (19 tapausta). Rakentamiseen liittyviä kajoamisia oli 13 tapauksessa ja maa-aineksen ottoon liittyi 5 tapausta.

Maakunnittain tarkastellessa (kaavio 3) eniten luvattomia kajoamisia oli tapahtunut Uudellamaalla ja Lapissa. Lisäksi melko paljon kajoamisia oli tapahtunut Pohjois-Pohjanmaalla ja Hämeessä. Jonkin verran kajoamisia oli tapahtunut Varsinais-Suomessa ja Savossa. Suomen pohjoisosissa kajoamiset liittyivät useammin metsänkäyttöön. Suomen länsi- ja eteläosissa kajoamiset liittyivät useammin metallinetsinnän harrastamiseen, maankäyttöön ja muihin muinaisjäänköksiä vaurioittaviin ihmistoiminnan muotoihin.

Muinaisjäänköstyypeittäin tarkasteltuna (kaavio 4) useimmiten oli kajottu luvattomasti esihistoriallisiin asuinpaikkoihin ja niistä erityisesti kivikautisiin asuinpaikkoihin. Lisäksi kajoaminen oli tapahtunut useasti esihistoriallisiin röykkiökokonaisuuksiin, joihin kuului niin pronssi- kuin rautakautisia muinaisjäänköksiä. Kajoaminen oli tapahtunut usein myös historialliseen puolustusvarustukseen tai linnapaikkaan. Esihistoriallisiin muinaisjäänkösiin oli kajottu useammin kuin historiallisen ajan muinaisjäänkösiin.

Vaurioituminen metsän- ja maankäytön yhteydessä

Metsänkäytön yhteydessä tapahtuneiden luvattomien kajoamisten osalta oli joissakin tapauksissa vaikea määrittää kiinteän muinaisjäänköksen vaurioitumisen tarkka ajankohta. Arkeologien tekemien tarkastusten yhteydessä ei ollut välttämättä määritelty tarkasti kajoamisvuotta, ja raporteistakin oli joskus vaikea tehdä luotettavia johtopäätöksiä vaurioitumisen ajankohdasta. Tämän vuoksi iso

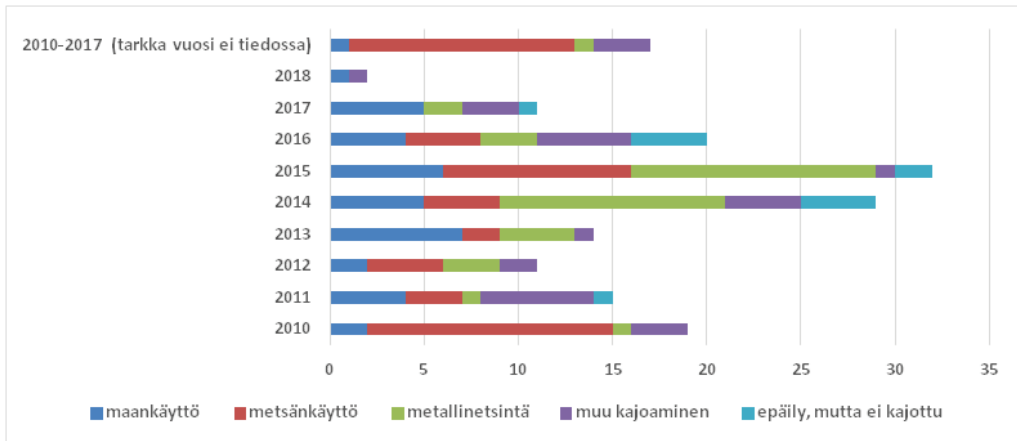
määrä metsänkäytön yhteydessä tapahtuneista kajoamisista jouduttiin luokittelemaan väljästi 2010-luvulla tapahtuneiksi. Tarkasti ajoitettavat kajoamiset liittyivät 2010-luvun alkuun ja vuoteen 2015. Maakunnittain tarkastellessa painotui erityisesti pohjoinen Suomi. Eniten kajoamisia oli tapahtunut Lapin ja Pohjois-Pohjanmaan alueella erityisesti vuosina 2010 ja 2015.

Metsänkäytön vaikutus kiinteään muinaisjäänkökseen voi olla erittäin voimakas. Erityisesti uudistamisen yhteydessä tehty maanmuokkaus ja kantojen nosto voivat tuhota muinaisjäänköksen kokonaan. Tutkimuksen yhteydessä ilmeni, että 11 tapauksessa muinaisjäänkö oli vaurioitunut kauttaaltaan. Lisäksi ainakin neljässä tapauksessa muinaisjäänkö oli pääosin vaurioitunut.

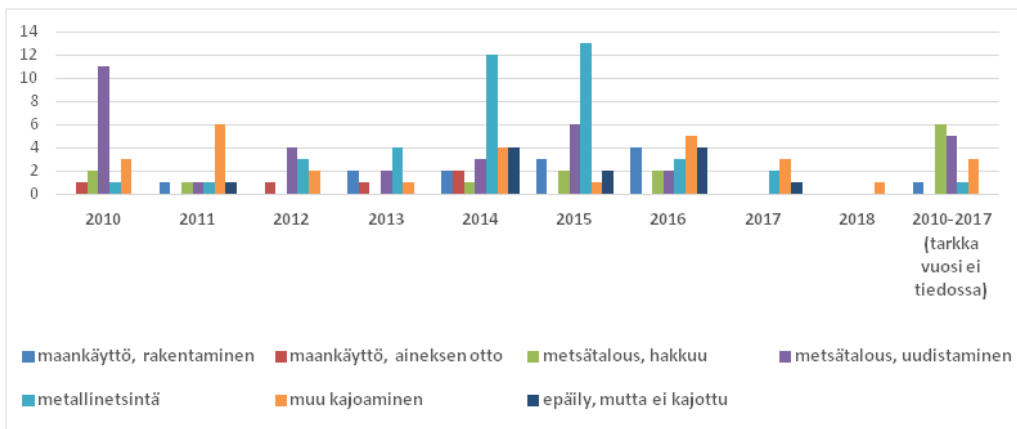
Metsänkäytön yhteydessä tapahtuneiden luvattomien kajoamisten tarkastelun perusteella voitiin arvioida erilaisten metsätalouden toimenpiteiden vaikutuksia kiinteiden muinaisjäänkösten säilymiseen. Lisäksi voitiin jossakin määrin arvioida erilaisten toimenpiteiden soveltuvuutta muinaisjäänköksellä toteuttavaksi. Voikin todeta, että kantojen nosto, maaperän auraus ja syvä-äestys tuhoavat muinaisjäänköksen täysin. Niiden voi todeta olevan toimenpiteinä kiellettyjä. Maaperän kevyempi äestys, laikutus, ojitus, istutus, hakkuu ja puunajo voivat tuhota muinaisjäänköksen osittain. Niiden toteuttamisen osalta on käytettävä harkintaa siten, että kevyempää äestystä, laikutusta ja ojitusta ei voi pitää soveliaina toteutettaviksi. Muiden toimenpiteiden eli hakkuun ja puunajon toteuttaminen edellyttää harkintaa ja suunnittelua, jotta vaurioituminen vältetään. Viimemainittu koskee myös metsäteiden tekoa ja parantamista.

Maankäytön yhteydessä tapahtuneet kiinteiden muinaisjäänkösten vaurioitumiset olivat hyvin monimuotoisia. Kajoamisten määrä oli 2010-luvun alussa hieman pienempi, mutta alkoi kasvaa vuodesta 2013 eteenpäin. Tapausten määrä on edelleenkin vuosittain suhteellisen pieni, mutta joissakin tapauksissa maankäyttö on vaurioittanut voimakkaasti muinaisjäänköstä. Kymmenessä tapauksessa

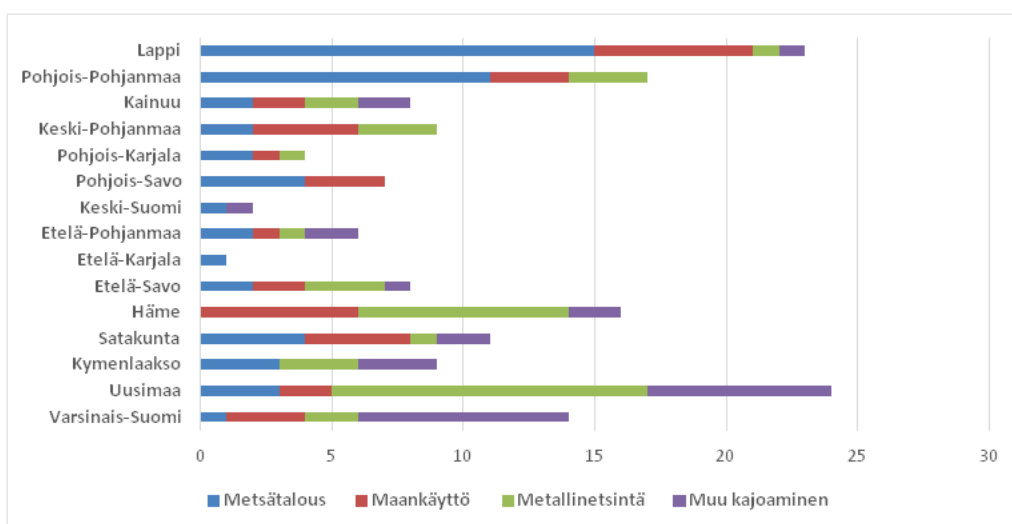
Kaavio 1. Kajoamiset muinaisjäännöksiin kajoamistyypeittäin.

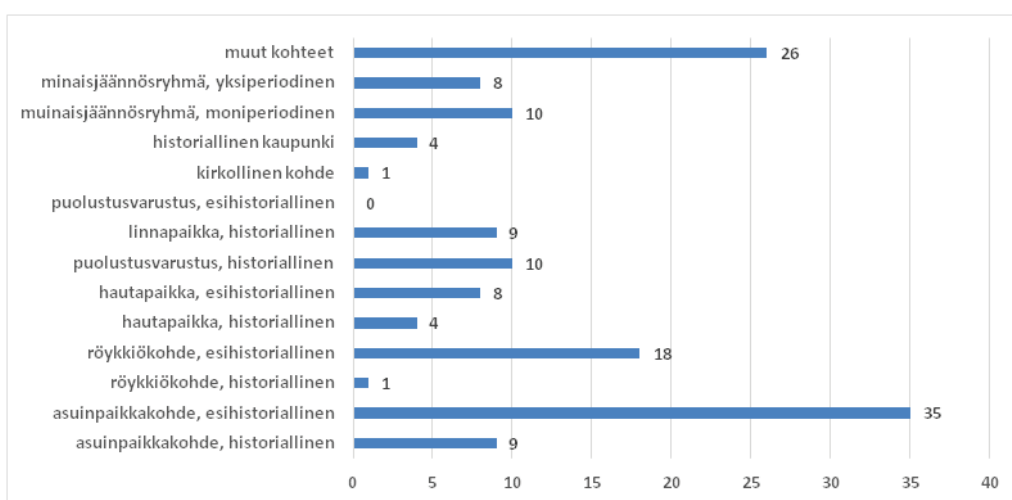
Kaavio 2. Kajoamiset muinaisjäännöksiin kajoamistyypeittäin tarkemmin eriteltynä.

Kaavio 3. Kajoamiset muinaisjäännöksiin maakunnittain.

Kaavio 4. Kajoamiset muinaisjäännöstyypeittäin.

muinaisjäänös oli tuhoutunut kokonaan maankäyttöhankkeen yhteydessä ja kolmessa vaurioituminen oli ollut laaja. Tuhoutumiset liittyivät esimerkiksi maa-aineksen ottoon ja rakentamiseen.

Luvaton kiinteään muinaisjäänöksen kajoaminen maankäytön yhteydessä oli tapahtunut useimmin Hämeessä ja Pohjois-Pohjanmaalla. Hämeessä kajoamiset liittyivät erityisesti maankaivuhankkeisiin, joissa oli kaivettu kaapeli- tai muita linjoja. Pohjois-Pohjanmaalla vaurioitumisia aiheuttaneet hankkeet liittyivät muun muassa maa-aineksen ottoon ja rakentamiseen.

Vaurioituminen metallinetsinnän harrastamisen yhteydessä

Metallinetsinnän harrastamisen vaikutuksia kiinteisiin muinaisjäänöksiin päästiin tutkimuksessa tarkastelemaan melko yksityiskohtaisesti. Maakunnittain tarkastellessa muinaisjäänöksiin oli kajottu luvattomasti metallinetsinnän harrastamisen yhteydessä useimmin Uudellamaalla ja Hämeessä. Osa näistä kajoamisista oli tapahtunut vahingossa. Toimija ei ollut esimerkiksi osannut käyttää Museoviraston muinaisjäänösrekisteriä eikä ollut siten tiennyt muinaisjäänöksen olemassaolosta.

Osa tapauksista ilmeni tietoisiksi luvattomiksi kajoamisiksi. Tällaisiksi voitiin lukea esimerkiksi ne tapaukset, joissa maata oli kaivettu harrastamisen yhteydessä sellaisilla muinaisjäänöksillä, joissa on Museoviraston tai muun toimijan asentama informaatiotaulu ja/tai Museoviraston muovisia muinaisjäänöskylttejä maastossa. Yhteensä tietoisien kajoamisen vuoksi vaurioituneita muinaisjäänöksiä todettiin tutkimuksessa kymmenen. Erityisesti kohteena olivat keskiaikaiset linna- ja kirkkopaikat. Metallinetsinnän harrastaminen poikkeaa muista vaurioitumisista aiheuttavista ihmistoiminnan muodoista siinä, että sen tavoitteena on erilaisten esineiden, ja joskus myös tietoisesti irtaimiten muinaisesineiden, löytäminen. Muinaisesineitä löytäk-

seen jotkut harrastajista kaivavat maata kiinteillä muinaisjäänöksillä, vaikka tietävät ne rauhoitetuiksi.

Metallinetsinnän harrastamisen yhteydessä tapahtuviin luvattomiin kajoamisiin liittyi toisinaan kajoamisen toistuminen samalla muinaisjäänöksellä. Esimerkiksi Janakkalan Hakoistenlinnaan kajottiin sekä toukokuussa että syyskuussa vuonna 2014. Mikkelin Tuukkalaan kajottiin vuosina 2012 ja 2014 sekä Oulun Tahkokankaaseen vuosina 2011 ja 2012. Raaseporin linnaan kajottiin sekä lokakuussa että marraskuussa vuonna 2017, ja Vaasan Korsholmaan vuosina 2010 ja 2015. Joissakin tapauksissa vaikutti siltä, että tapaukseen liittyvä löytöjen uutisointi mediassa oli voinut houkuttaa etsinnän harrastajia kohteelle.

Vaurioituminen muun ihmistoiminnan yhteydessä

Muun ihmistoiminnan vaikutuksesta tapahtuneet kiinteiden muinaisjäänösten vaurioitumiset vaihtelivat luonteeltaan. Eniten muita luvattomia kajoamisia oli vuosina 2011, 2014 ja 2016. Tapaukset painoutuivat Varsinais-Suomeen, Uuteenmaahan ja Kymenlaaksoon.

Joissakin tapauksissa kiinteää muinaisjäänöstä oli purettu esimerkiksi poistamalla siitä kiviä tai tiiliä (neljä tapausta) tai se oli siirretty paikasta toiseen (neljä tapausta). Muinaisjäänöksiä oli myös peitetty, täytetty tai niitä oli muuten muutettu (neljä tapausta). Joihinkin muinaisjäänöksiin oli kaivettu kuoppia tai niistä oli otettu maata (viisi tapausta). Joskus muinaisjäänöksiä oli myös töhritty spraymaalilla (neljä tapausta), ja kerran muinaisjäänökseen oli asennettu sähkökaappi ilman muinaismuistolain nojalla annettua lupaa.

Muiden luvattomien kajoamisten vahingoittamat kiinteät muinaisjäänökset olivat hyvin erityyppisiä ja tapaukset vaihtelivat. Niistä ei muodostunut selkeää kuvaa vahingoittumisen syistä ja seurauksista, joskin ne

tuntuivat usein liittyvän ihmisten vapaa-ajan toimintaan tai arkityöhön. Tällaisia olivat esimerkiksi spraymaalilla maalaaminen, ilkkailtaan liittyvä kivien ja tiilien purkaminen ja puutarhajätteen tuonti muinaisjäännealueelle.

Joissakin tapauksissa vaurioituminen liittyi eri viranomaisien suoraan tai välilliseen toimintaan, kuten esimerkiksi rajakiven kaa-taminen uuden rajan merkinnässä, putken pulttaaminen kuppikallioon ja kuppikiven siirto tienpidon kannalta parempaa paikkaan. Elinkeinotoiminnan harjoittamisen yhteydessä tapahtuneita vaurioitumisia olivat maatalouteen il-meisesti liittyvä maankaivu ja läjittäminen sekä jalometallien etsintään liittyvä kaivaminen.

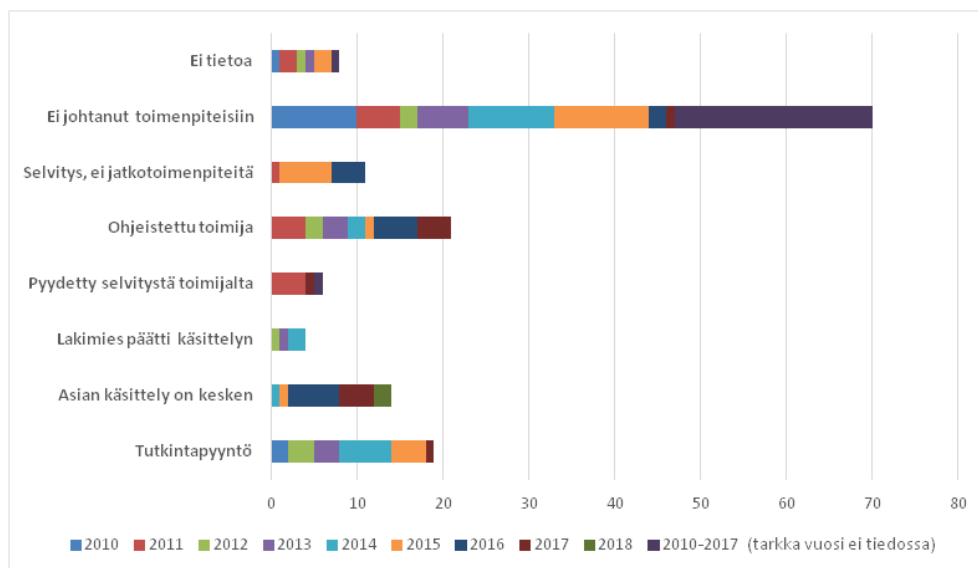
Luvattomien kajoamisten käsittely Museovirastossa

Kiinteisiin muinaisjäänneksiin kohdistuneiden luvattomien kajoamisten selvittäminen on yksi Museoviraston tehtävistä (kaavio 5). Tapausten käsittelyn tarkastelun perustella voi todeta, että tieto luvattomista kajoamisista ei

ollut yleensä johtanut toimenpiteisiin, joskin melko usein tietoa asiasta oli kirjattu vähintään muinaisjäänne rekisteriin. Osittain tämä johtui muun muassa siitä, että kajoamisen tarkkaa ajankohtaa ei ollut voitu selvittää tai kajoaja ei ollut tiedossa. Tieto kajoamisesta oli voinut myös tulla useita vuosia tapahtunutta myöhemmin, jolloin tapaus oli rangaistussäännösten näkökulmasta vanhentunut.

Melko usein kajoamistapauksen hoidon yhteydessä oli ohjeistettu toimijaa oikeista toimintatavoista. Kohtalaisen usein oli tehty selvitys joko tarkastusraportin tai muun kirjallisen selvityksen muodossa. (Vrt. Lähdesmäki 2018: 81.) Joissakin tapauksissa oli pyydetty kajoamiseen liittyviltä toimijoilta selvitystä tapahtuneesta. Osa tapauksista oli puolestaan lakimiehen päättämiä asiaan perehtymisen pohjalta. Museovirasto oli tehnyt tutkintapyyntöä ainakin 19 tapauksessa, ja muu toimija ainakin seitsemässä tapauksessa. Tiedonkeruuhetkellä maaliskuun 2018 alussa reilun kymmenen asian käsittely oli kesken.

Kaavio 5. Kajoamisten käsittely Museovirastossa.

Tieto metsänkäytön yhteydessä tapahtuneista luvattomista kajoamisista oli kirjattu usein muinaisjäännösrekisteriin joko tarkastuksen tai muun tiedon hankinnan perusteella ilman muita toimenpiteitä. Jonkin verran oli ohjeistettu toimijoita ja tehty toimijoille selvityspyynnöitä. Kahdessa tapauksessa oli tehty tutkintapyyntö poliisiviranomaiselle. Viimemainituista toisessa tehtiin syyttämättäjäättämispäätös ja toisessa tuli tuomio. Usein kajoaminen metsänkäytön yhteydessä oli tullut ilmi sen verran myöhään, että toimenpiteisiin ei ollut katsottu tarpeelliseksi tai mahdolliseksi ryhtyä.

Maankäytön yhteydessä tapahtuneissa luvattomissa kajoamisissa oli usein ohjeistettu toimijaa. Lisäksi muutamissa tapauksissa oli neuvottu hakemaan kajoamislupaa. Tutkintapyyntöjä poliisiviranomaiselle oli tehty ainakin kuudessa tapauksessa. Tutkintapyyntöistä neljä oli johtanut tuomioon, yhdestä oli tehty syyttämättäjäättämispäätös ja yhdessä oli rajoitettu esitutkintaa.

Metallinetsinnän yhteydessä tapahtuneista luvattomista kajoamisista oli tehty yleensä vähintäänkin kirjallinen selvitys tai tapahtuma oli kirjattu muinaisjäännösrekisteriin ja/tai raporttiin. Tutkintapyyntöjä poliisiviranomaiselle oli tehty ainakin yhdeksässä tapauksessa. Näyttääkin siltä, että tutkintapyyntö tehdään todennäköisemmin metallinetsinnän kuin maankäytön ja metsänkäytön yhteydessä tapahtuneen kajoamisen johdosta. Tutkintapyyntöistä yhdessä oli tehty syyttämättäjäättämispäätös ja pääosa oli rauennut tai keskeytetty. Ainakin kolme tutkintaa oli tiedonkeruuhetkellä kesken.

Muiden luvattomien kajoamisten hoitotavat vaihtelivat. Yhdeksässä tapauksessa asia ei ollut johtanut muihin toimenpiteisiin, kuin muinaisjäännösrekisteriin ja/tai raporttiin kirjaamiseen. Toimijan ohjeistaminen oli tehty puolestaan neljässä tapauksessa. Muutamassa tapauksessa muinaisjäännös oli pyrittävä palauttamaan tilaan, jossa se oli ennen kajoamista. Ainakin kuudessa tapauksessa asian käsittely Museovirastossa oli vielä ilmeisesti

kesken. Museovirasto teki tutkintapyyntöä kahdessa tapauksessa ja muu toimija neljässä. Lisäksi kahdessa tapauksessa muu toimija teki muun ilmoituksen poliisiviranomaiselle. Tutkinnoista kolme oli keskeytetty tai rauennut, ja ainakin yhdessä tapauksessa asia päättyi tutkinnan jälkeen. Lisäksi kolme muun toimijan tekemän tutkintapyyntöä tutkinta oli ilmeisesti vielä kesken.

Lopuksi

Tutkimuksen perusteella voi yhteenvetona todeta, että luvattomia kajoamisia kiinteisiin muinaisjäännöksiin tapahtuu hyvin monenlaisen ihmistoiminnan yhteydessä ja eri puolilla Suomea. Tieto niistä kertyy Museovirastossa monenlaisiin paikkoihin niin rekistereihin kuin asianhallintajärjestelmiinkin. Järjestelmällistä muinaisjäännösten kunnon ja tilan seurantaa maastossa tarkastamisen tasolla on tehty hyvin vähän, joten tietoa vaurioitumisista ei kerätä suunnitelmallisesti (vrt. Lähdesmäki 2018: 264; Maaranen 2017b). Myös kajoamisten käsittelyprosessit ovat aikaa vieviä. Tämän vuoksi kokonaiskuva tapauksista ja niiden hoidosta hahmotuu suhteellisen hitaasti.

Tarkasteluajanjaksolla 2010–2017 kiinteään muinaisjäännökseen oli useimmin kajottu luvatta vuosina 2014 ja 2015. Yleisimmin muinaisjäännös oli vaurioitunut kajoamisen vuoksi metsänkäytön ja metallinetsinnän harrastamisen yhteydessä. Kajoaminen oli tapahtunut useimmin Uudenmaan ja Lapin alueella. Yleisimmin kajoamisen kohteena olivat esihistoriallinen asuinpaikka ja historiallinen linnapaikka tai puolustusvarustus. Yleisimmät toimenpiteet kajoamistapausten hoidossa olivat toimijan ohjeistaminen ja tutkintapyyntöä tekeminen poliisiviranomaiselle. Viimemainituja koskien voi yleisesti todeta, että ne johtivat melko harvoin tuomioon. Oikeudessa oli käsitelty viisi tapausta, joista neljässä oli annettu tuomio. Useimmiten tutkinta oli kes-

keytetty, sitä oli rajoitettu tai se oli rauennut (ks. myös Lempiäinen 2015: 1, 76–88).

Tutkimuksen tuloksia tarkastellessa on huomioitava se, että tiedot luvattomista kajoamisista tulevat Museovirastoon viiveellä. Esimerkiksi vuotta 2017 koskevia tietoja kertyy todennäköisesti vielä vuosien 2018–2019 aikana. Tutkimuksessa ei ole myöskään tilastoitu kaikkia tiedon keruun yhteydessä ilmi tulleet kajoamistapauksia. Tilastoinnin ulkopuolelle jätettiin sellaisia tapauksia, joissa kiinteälle muinaisjäännökselle on tehtävä tarkastus asian tarkemmaksi selvittämiseksi. Lisäksi ulkopuolelle jäi tapauksia, joista ei tiedonkeruun aikana saatu riittäviä tietoja.

Tutkimuksen teon yhteydessä kerättiin tietoa myös muiden kuin kiinteiden muinaisjäännösten vaurioitumisesta ihmistoiminnan vaikutuksesta. Tällaisia tapauksia tuli tiedon keruun yhteydessä ilmi viisi. Lisäksi toisen maailmansodan kohteiden tilan ja kunnon seurannan yhteydessä saatiin tietoa kuudesta tapauksesta (Maaranen 2017c). Yhteensä tietoja kertyi 11 muun jäännöksen vaurioitumisesta, mutta otosta ei voi pitää millään tavalla edustavana. Muista jäännöksistä seitsemän oli toisen maailmansodan puolustusvarustuksia, kaksi historiallisia asuinpaikkoja, yksi myllypaikka ja yksi kuoppajäännös. Ne sijaitsivat Uudellamaalla, Etelä-Savossa, Hämeessä, Kainuussa ja Lapissa. Useimmiten muut jäännökset olivat vaurioituneet metallinetsinnän harrastamisen ja maankäytöhankkeiden vuoksi.

Luvattomia kajoamisia kiinteisiin muinaisjäännöksiin käsittelevän tutkimuksen tuloksia voi hyödyntää monin tavoin esimerkiksi viranomaistoiminnan kehittämisessä. Tapausten ja niiden syiden ymmärtämisen avulla voidaan ennaltaehkäistä kajoamisia esimerkiksi muinaisjäännösrekisterin tietoja parantamalla ja tiedottamista tehostamalla. Tapausten dokumentoimisen ongelmien hahmottaminen edistää tiedon tarkempaa jäsentämistä ja tallentamista. Lisäksi kajoamisten parempi tunteminen voi herättää laajempaa keskustelua

arkeologisen kulttuuriperinnön säilymisestä ja sen turvaamisesta.

Tärkeä on myös arkeologisen tutkimuksen näkökulma; muinaisjäännöksen vahingoittuessa voi kadota ainutlaatuista tietoa menneisyyden ihmisen elämästä ja ajattelusta (vrt. Knuutinen 2017: 5; Lähdesmäki 2018: 263–264). Tiedon katoaminen vaikuttaa siihen, miten kertovaa muinaisjäännöksestä arkeologisin tutkimuksin paljastettava tieto voi myöhemmin olla. Kajoamisen seurauksena muinaisjäännös voi myös tuhoutua kokonaan ilman, että sitä on koskaan arkeologisin kaivauksin tutkittu. Silloin se katoaa maisemasta ja myös vähitellen muististamme, koska sen sisältämä tieto ei ole tallentunut edes arkistoihin ja kokoelmiin.

Bibliografia

Arkistolähteet

- Lempiäinen, A. 2015. *Muinaisjäännösrivokset*. Pro gradu -tutkielma 27.4.2015. Helsinki: Helsingin yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta. <<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/156897/Gradu%20Anu%20Lempiainen.pdf?sequence=3>> (Luettu 11.4.2018)
- Maaranen, P. 2016. *Kulttuuriympäristön tilan seuranta: luvattomat kajoamiset kiinteisiin muinaisjäännöksiin 2010–2015. Selvitys luvattomista rauhoitettuihin kiinteisiin muinaisjäännöksiin kajoamisista 2010–2015*. 31.10.2016. Julkistamaton raportti. Helsinki: Museoviraston arkisto.
- Maaranen 2017b. *Kiinteiden muinaisjäännösten kunnon ja tilan seuranta Länsi-Uudellamaalla 2017. Lohja, Raasepori ja Siuntio*. 29.12.2017. Julkaisematon raportti. Helsinki: Museoviraston sähköinen arkisto.
- Maaranen, P. 2017c. *Toisen maailmansodan kohteiden tilan ja kunnon seuranta 2017. Arkistoinventointi ja verkkoselvitys: Ilomantsi, Kuhmo, Kuusamo, Lieksa, Nurmes, Salla, Savukoski ja Suomussalmi*. 22.12.2017. Julkaisematon raportti. Helsinki: Museoviraston sähköinen arkisto.
- Maaranen, P. 2018. *Kulttuuriympäristön tilan seuranta: tilastotietoa ihmistoiminnan vaikutuksista kiinteisiin muinaisjäännöksiin 2010–2017. Selvitys luvattomista kajoamisista rauhoitettuihin kiinteisiin muinaisjäännöksiin vuosina 2010–2017*. 16.4.2018. Julkaisematon raportti. Helsinki: Museoviraston sähköinen arkisto.

Verkkolähteet

- Aalto, I. 2016. Miksei oikeiden muinaisjäännösten tuhoamisesta kohuta? *Mullan alta, Arkeologin tarinoita maan povesta jo vuodesta 2009*. Blogi. 28.12.2016. <<http://mullanaltablogi.vapaavuoro.uusisuomi.fi/kulttuuri/228542-miksei-oikeiden-muinaisjaannosten-tuhoamisesta-kohuta>> (Luettu 13.4.2018)
- Leponiemi, T. 2014. Museovirasto tuohduksissaan – "harrastaja-arkeologit" ryöstöretkel-

lä Hakoisten Linnavuorella. *Yle Kotimaa* 14.5.2014. <<https://yle.fi/uutiset/3-7240683>> (Luettu 13.4.2018)

- Maaranen, P. 2017a. Luvaton kajoaminen vaurioitti yli 90 muinaisjäännöstä vuosina 2010–2015. Päivi Maaranen 18.1.2017. *Museoviraston blogi*. <<http://blogi.nba.fi/2017/luvaton-kajoaminen-vaurioittaa-muinaisjaannoksia>> (Luettu 7.4.2018)
- Suvanto, S. 2014. Maanviljelijä tuomittiin muinaisjäännöksen tuhoamisesta. *Yle Kotimaa* 17.4.2014. <<https://yle.fi/uutiset/3-7177841>> (Luettu 13.4.2018)
- Thilman, P. 2017. Olovlig jakt efter fornminnen på Slottsmalmen vid Raseborgs slottsruin. *Yle Nyheter* 6.11.2017. <<https://svenska.yle.fi/artikel/2017/11/06/olovlig-jakt-efter-fornminnen-pa-slottsmalmen-vid-raseborgs-slottsruin>> (Luettu 13.4.2018)
- Julkaistut lähteet ja kirjallisuus*
- Enqvist, J. 2016. *Suojellut muistot. Arkeologisen perinnön hallinnan kieli, käsitteet ja ideologia*. Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos. Helsinki: Helsingin yliopisto. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-2242-1>> (Luettu 12.4.2018)
- HE. 1962. Hallituksen esitys Eduskunnalle muinaismuistoja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi. 1962 vuoden valtiopäivät N:o 100.
- Jokela, L. 2017. Metallinetsintävillitys on lisännyt muinaisjäännösten vahingoittamista. Kuusistossa on kyse vuosia jatkuneesta tihutöiden kierteestä. *Turun Sanomat* 14.4.2017. <<http://www.ts.fi/uutiset/paikalliset/3474636/Ilkivalla-ntekijat-purkaneet+800vuotiasta-Kuusiston+linnaa>> (Luettu 13.4.2018)
- Knuutinen, T. 2017. 284 syytä nostaa kissa pöydälle. Raaseporin Slottsmalmenin tapaus, metallinilmaisinharrastajat ja arkeologin tutkimus. *SKAS* 1: 3–14.
- Lähdesmäki, U. 2018. *Muinaisjäännös ympäristön muutoksessa. Modernin alueidenkäytön vaikutuksia Pirkanmaan muinaisjäännöskantaan*. Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos. Turku: Turun yliopisto. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-718-4>> (Luettu 12.4.2018)

- Pirttikoski, R. 2012. Hiironen kalmistoa on kaiveltu luvatta. *Kaleva* 19.10.2012. <<http://www.kaleva.fi/uutiset/oulu/hiironen-kalmistoa-on-kaiveltu-luvatta/609426/>> (Luettu 13.4.2018)
- STT 2013. Soranotto tuhosi muinaismuiston – urakoitsijalle sakkoja. *Kaleva* 21.1.2013. <<http://www.kaleva.fi/uutiset/pohjois-suomi/soranotto-tuhosi-muinaismuiston-urakoitsijalle-sakkoja/618868/>> (Luettu 13.4.2018)

FT Päivi Maaranen työskentelee erikoistutkijana Museovirastossa.
paivi.maaranen@museovirasto.fi